

Andrzej Bolesta*

KAPITALIZM, SOCJALIZM I PAŃSTWOWY INTERWENCJONIZM: SYSTEMOWE KONTROWERSJE WSCHODNIOAZJATYCKIEGO MODELU ROZWOJU

DOI: 10.26399/meip.2(61).2018.18/a.bolesta

WPROWADZENIE

Wschodnioazjatycki model rozwoju oparty jest na koncepcji państwa rozwojowego. W skrócie, państwo rozwojowe jest specyficzną strukturą polityczną i instytucjonalną, której głównym zadaniem jest przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego i nadrobienie zaległości rozwojowych wobec gospodarek wysoko rozwiniętych. Dzieje się to poprzez proces dynamicznego uprzemysławiania, podczas którego silne, scentralizowane państwo narzuca kierunki trajektorii rozwojowej innym aktorom procesów gospodarczych poprzez dyslokację impulsów rynkowych. Historycznymi przykładami państw rozwojowych są: Japonia, Korea Południowa i Tajwan, które w relatywnie krótkim czasie stały się gospodarkami o wysokim poziomie dochodu.

Koncepcja państwa rozwojowego:

„jest powszechnie uważana za ideologiczną podstawę polityki państwa i rozwiązań instytucjonalnych, które w drugiej połowie XX w. znacząco przyczyniły się do nadrobienia zaległości rozwojowych niektórych krajów kontynentu azjatyckiego”¹.

* Andrzej Bolesta – dr, adiunkt Centrum Gospodarek Azjatyckich Collegium Civitas, andrzej.bolesta@civitas.edu.pl

¹ A. Bolesta, *China and Post-Socialist Development*, Policy Press, Bristol 2015, s. 7.

Poświęcono jej wiele miejsca w literaturze przedmiotu². Aby w pełni ją zrozumieć, należy poddać analizie jej filary: ideologię państwa i rozwiązania systemowe, politykę gospodarczą oraz charakter powiązań czterech grup uczestników procesu transformacji i rozwoju; elit politycznych, biurokracji państwowej, sektora biznesowego i społeczeństwa.

W państwie rozwojowym wiodącą ideologią państwa jest nacjonalizm, w szczególności nacjonalizm gospodarczy, który służy jako podstawa polityki gospodarczej i usprawiedliwia zaangażowanie mechanizmów protekcjonistycznych chroniących gospodarke narodową przed penetracją przez zagraniczne podmioty gospodarcze.

Polityka gospodarcza jest formułowana jako część szerszego procesu industrializacji, początkowo zorientowanego na substytucję importu (*import-substitution industrialisation*), a następnie – na eksport (*export-orientated industrialisation*). Industrializacja opiera się na teorii szyku lotu dzikich gęsi, która wyjaśnia, w jaki sposób kraje w procesie modernizacji przekształcają się od importerów dóbr w producentów, a następnie eksporterów³. Początkowo następuje to przez imitację, a po osiągnięciu odpowiedniego poziomu rozwoju – przez innowację⁴. Władze dokonują selekcji priorytetowych sektorów przemysłu, a następnie wspierają ich rozwój za pomocą mechanizmów zniekształcających sygnały rynkowe. Instrumenty wsparcia obejmują: politykę handlową selektywnej dyskryminacji importu i wspierania eksportu oraz szeroki zakres działań w sektorze finansowym, w tym: dotacje, tanie kredyty, manipulowanie stopami procentowymi i kursami walutowymi oraz podporządkowanie sektora bankowego potrzebom rozwojowym. W przypadku państw rozwojowych uprzemysłowienie jest poprzedzone reformami rolnymi, mającymi na celu zwiększenie produkcji żywności i eliminację potencjalnej opozycji politycznej (właściciele ziemskich), a także wygenerowanie poparcia politycznego wśród biedniejszych części ludności wiejskiej dla działań transformacyjnych.

² Zob. A.H. Amsden, *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialisation*, Oxford University Press, Oksford 1989; Ch.A. Johnson, *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975*, Stanford University Press, Stanford 1982; B. Cumings, *The Origins and Development of the Northeast Asian Political Economy. Industrial Sectors, Product Cycles and Political Consequences*, „International Organization” 1984, nr 38, vol. 1, s. 1–40; R. Wade, *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialisation*, 2nd Edition, Princeton University Press, Princeton, NJ 2003, s 297.

³ K. Akamatsu, *A Historical Pattern of Economic Growth in Developing Countries*, „Journal of Developing Economies” 1962, nr 1, vol. 1, s. 3–25.

⁴ A.H. Amsden, *Asia's Next...*, *op. cit.*

W wymiarze politycznym państwo rozwojowe jest z reguły państwem autorytarnym. W przypadku demokratycznych państw rozwojowych istnieją mechanizmy chroniące długookresową trajektorię rozwoju przed zakusami polityków zorientowanych na krótkookresowe efekty.

W wymiarze społeczno-gospodarczym państwo rozwojowe charakteryzuje się specyficznymi uwarunkowaniami systemowymi, które często umiejscawia się pomiędzy dwoma skrajnościami, jakimi są liberalny kapitalizm i nakazowo-rozdzielczy socjalizm. Poniższy artykuł jest poświęcony analizie systemowych uwarunkowań państwa rozwojowego w zakresie ustroju społeczno-gospodarczego. Część pierwsza skupia się na kwestii funkcjonowania koncepcji w warunkach kapitalizmu i socjalizmu, oraz ich wersji hybrydowych – państwowym kapitalizmie i rynkowym socjalizmie; próbuje odpowiedzieć na pytanie, czy państwo rozwojowe może funkcjonować zarówno w gospodarce rynkowej, jak i nakazowo-rozdzielczej. Część druga jest poświęcona interwencjonizmowi państwowemu i jego cechom charakterystycznym w warunkach państwa rozwojowego. Interwencjonizm państwowy we wschodnioazjatyckim modelu rozwoju znacząco się różni od klasycznego interwencjonizmu.

1. KAPITALIZM A SOCJALIZM

Systemowo państwo rozwojowe jest często umiejscawiane pomiędzy liberalnym kapitalizmem a gospodarką nakazowo-rozdzielczą i określane mianem „kapitalizmu z racjonalnym planowaniem” (ang. *plan-rational capitalism*), w którym współistnieją: „prywatna własność i państwowe sterowanie”⁵. Johnson uważa, że ustrój państwa rozwojowego jest w zasadzie kapitalistyczny. Wskazuje on na ważny element koncepcji państwa rozwojowego z perspektywy mikroekonomicznej, a mianowicie współpracę między prywatnym biznesem a rządem lub, ujmując to szerzej, między sektorem prywatnym a sektorem publicznym⁶. Prywatny biznes zostaje partnerem państwa w realizacji strategii rozwojowej. To właśnie prywatny biznes – ważny aktor ustroju kapitalistycznego – jest istotną składową państwa rozwojowego. Dlatego też, chociaż japoński, południowokoreański i tajwański kapitalizm mogą być postrzegane jako dość wyjątkowe, to rzadko kwestionuje się jego istnienie tamże.

⁵ M. Woo-Cumings, *Introduction: Chalmers Johnson and the Politics of Nationalism and Development*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999, s. 2.

⁶ Ch.A. Johnson, *The Developmental State: Odyssey of a Concept*, [w:] M. Woo-Cumings, *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999, s. 32–60.

Niemniej jednak niektórzy eksperci, w tym chińscy, są przekonani, że idea państwa socjalistycznego jest silnie związana z ideą państwa rozwojowego, dlatego państwo socjalistyczne jest, z definicji, państwem rozwojowym, przynajmniej w odniesieniu do głównej idei⁷. White i Wade podkreślają, że:

„ograniczenia rozwojowe kapitalizmu są szeroko znane i dotyczą, między innymi, tendencji bogacenia się grup już mających i uprzywilejowanych kosztem ubogich i zmarginalizowanych”⁸.

Biorąc więc pod uwagę historię ustrojów społeczno-gospodarczych, być może nie można *a priori* wykluczyć gospodarek socjalistycznych z grupy państw rozwojowych. White i Wade twierdzą, że:

„historyczne doświadczenia sugerują, (...) że w pewnych okolicznościach, dla celów rozwojowych, bezpośrednio [czy też centralnie – przyp. A.B.] planowanie zgodne z klasycznym modelem sowieckim może odgrywać pozytywną rolę w początkowych etapach uprzemysłowienia, w zwiększaniu stopy inwestycji, (...) w ogniskowaniu zasobów [w wyselekcjonowanych sektorach – przyp. A.B.], w definiowaniu [potrzebnych – przyp. A.B.] zmian w strukturze przemysłowej i ich wdrażaniu, w regulowaniu [ekonomicznych – przyp. A.B.] powiązań zewnętrznych, w generowaniu politycznego wsparcia oraz w budowaniu struktury społecznej korzystnej dla akumulacji [aktywów – przyp. A.B.]”⁹.

Z tą opinią zgadzają się Acemoglu i Robinson, którzy tłumaczą dynamiczny rozwój Związku Sowieckiego aż do lat 70. XX w. przez zdolności autorytarnego państwa do szybkiego transferu siły roboczej z niskowydajnego rolnictwa do sektorów gospodarki o wyższej produktywności¹⁰. Lin wskazuje na znaczące osiągnięcia rozwojowe komunistycznych Chin w okresie rządów Mao, pomimo wielu niepowodzeń i często błędnej polityki gospodarczej¹¹.

⁷ Rozmowa autora z prof. Justinem Yifu Lin, w latach 2008–2012 głównym ekonomistą Banku Światowego, Pekin, 10 września 2007 r.

⁸ G. White, R. Wade, *Developmental States and Markets in East Asia: An Introduction*, [w:] G. White (red.), *Developmental States in East Asia*, Macmillan Press, Nowy Jork 1988, s. 4.

⁹ *Ibidem*, s. 15.

¹⁰ D. Acemoglu, J.A. Robinson, *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Crown Business, Nowy Jork 2012.

¹¹ Ch. Lin, *The Transformation of Chinese Socialism*, Duke University Press, Durham, NC 2006. Do kwestii osiągnięć rozwojowych w okresie Mao odnoszą się też inni autorzy. Zob. J. Sachs, *The End of Poverty: How We Can Make It Happen in our Lifetime*, Penguin Books, Londyn 2005; J. Drèze, A. Sen, *An Uncertain Glory: The Contradictions of Modern India*, Allen Lane, Londyn 2013. Wśród najlepszych narracji, pokazujących ogromny koszt ludzki i społeczny jednego ze sztandarowych przedsięwzięć rozwojowych maoistowskich Chin – wielkiego skoku, jest analiza Franka Diköttera *Mao's*

Dla niektórych badaczy stosowanie terminów „kapitalizm” i „socjalizm”, w debacie na temat ustrojów gospodarczych, utrudnia klarowną kategoryzację państw. Jako instytucjonalne odniesienie wolą stosować pojęcie rynku jako systemu instytucjonalno-gospodarczego. Dyskusja na temat rynku jest ważną składową koncepcji państwa rozwojowego. Upraszczając, za ustrój socjalistyczny uważa się taki o centralnym planowaniu, podczas gdy kapitalizm jest synonimem gospodarki rynkowej. Kontynuując upraszczanie, gospodarka rynkowa jest systemem, w którym alokacja zasobów i towarów odbywa się na podstawie rynkowych praw pobytu i podaży. Ponadto, gospodarka rynkowa jest środowiskiem instytucjonalno-prawnym, w którym środki produkcji mogą być własnością podmiotów niezależnie od ich statusu własności, a zatem prywatnych, państwowych, spółdzielczych i innych. Ustrój kapitalistyczny jest więc systemem rynkowym. Niektórzy twierdzą jednakże, że system rynkowy niekoniecznie musi być kapitalistyczny, a pojęcie rynku traktowane jest przez nich szerzej niż pojęcie kapitalizmu. Wynika to z rosnącego przekonania, że należy rozróżnić rynek od kapitalizmu. Arrighi, wzorując się na Fernandzie Braudelu¹², twierdzi, że istnieje:

„historyczna różnica pomiędzy procesem formowania się rynku a procesem rozwoju opartym o kapitalizm”,

oraz, że źródłem tego podziału są różne modele rozwoju w Europie i Azji poprzedzające rewolucję przemysłową i będące jej konsekwencją¹³. W wyniku rewolucji przemysłowej Europa wkroczyła na ścieżkę kapitalistycznego rozwoju gospodarki rynkowej, podczas gdy kraje azjatyckie aż do połowy XIX w., a niektóre dłużej, kontynuowały rozwój oparty na modelu niekapitalistycznej gospodarki rynkowej. Arrighi formułuje zestaw różnic pomiędzy ścieżką europejską a azjatycką, powołując się początkowo na Adama Smitha, który postrzegał chiński model rozwoju jako naturalny, a model europejski jako nienaturalny. Arrighi tak charakteryzuje ten historyczny podział:

- azjatycki model niekapitalistyczny jest pracochłonny i energooszczędny, podczas gdy europejski model kapitalistyczny jest kapitało- i energochłonny;

Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958–62, Bloomsbury Publishing, 2010.

¹² Zob. F. Braudel, *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD 1977.

¹³ G. Arrighi, *Adam Smith in Beijing. Lineages of the Twenty-First Century*, Verso, Nowy Jork 2007, s. 24.

- w modelu niekapitalistycznym kapitaliści muszą podporządkować się państwu i jego interesom, w modelu kapitalistycznym to działania państwa podporządkowane są interesom kapitalistów i burżuazji;
- w modelu niekapitalistycznym bogactwo rodzi się z produkcji rolnej, w kapitalistycznym – jest rezultatem handlu;
- w modelu kapitalistycznym głównym procesem gospodarczym jest akumulacja kapitału, w modelu niekapitalistycznym to zjawisko nie występuje powszechnie;
- model kapitalistyczny jest z natury militarystyczny, a niekapitalistyczny nie jest¹⁴.

Historyczna analiza Arrighi'ego jest ważnym źródłem informacji na temat formowania się rynków w Europie i Azji, a zatem można ją także odnieść do koncepcji państwa rozwojowego; jednak jego próba wyraźnego pojęciowego rozdzielenia gospodarki rynkowej od kapitalistycznej jest dość problematyczna i trudno byłoby ów podział zastosować współcześnie. Modele rozwoju oparte na ustroju kapitalistycznym ewoluują. Podobnie dzieje się z uwarunkowaniami instytucjonalnymi systemów politycznych.

Dodatkową kwestią jest często zamienne stosowanie terminów „gospodarka rynkowa” i „gospodarka wolnorynkowa”. W pewnym sensie termin „gospodarka wolnorynkowa” wydaje się być pleonazmem. Gospodarka rynkowa charakteryzuje się wolnością gospodarczą lub co najmniej dużą jej dozą, choć niewątpliwie różne gospodarki rynkowe charakteryzują się różnym poziomem wolności gospodarczej, różnym jego stopniem i w różnych sektorach; jedne mają jej więcej, inne mniej, choć oczywiście nie ma takich, w których nie ma żadnych ograniczeń w prowadzeniu działalności gospodarczej, gdyż wtedy byśmy mieli do czynienia z anarchią i brakiem instytucji państwa. Co ważne, termin „gospodarka rynkowa” sugeruje funkcjonowanie zasad rynkowych, niemniej jednak nie wydaje się podważać zasadności interwencji państwa, gdyż oczekiwany poziom domniemanej wolności ekonomicznej nie jest jasno zdefiniowany.

Guo przypomina, że:

„funkcjonuje wiele mieszanych typów [systemów gospodarczych – przyp. A.B.] ponieważ państwa i rynki pełniły różne role w gospodarkach [narodowych – przyp. A.B.] na całym świecie”¹⁵.

W swojej analizie praw własności i mechanizmów kontroli państwa wskazuje na dwa najważniejsze hybrydowe typy gospodarek: państwowy kapitalizm – dominujący na pewnych etapach rozwoju Korei Południowej i Tajwanu, i wyraźnie róż-

¹⁴ *Ibidem*, s. 24.

¹⁵ S. Guo, S. *The Ownership Reform in China: What Direction and How Far?*, „Journal of Contemporary China” 2003, nr 12, vol. 36, s. 555.

niący się od modelu „wolnorynkowego”, oraz socjalizm rynkowy – pojęcie, które definiuje sytuację odmienną od modelu nakazowo-rozdzielczego i jest często uważane za kluczowe dla zrozumienia pewnych założeń chińskiej transformacji systemowej. Guo widzi główną różnicę między dwoma modelami interwencjonistycznymi – państwowym kapitalizmem a socjalizmem rynkowym w tym, że w państwowym kapitalizmie państwo kontroluje rynek i odgrywa istotną rolę w procesach gospodarczych, chociaż środki produkcji są własnością prywatną; w socjalizmie rynkowym natomiast sytuacja jest odwrotna – dominują mechanizmy rynkowe, ale państwo jest właścicielem środków produkcji. Określenie „państwowy kapitalizm” jest często używane do opisu układu uwarunkowań systemowych państwa rozwojowego. Dlatego też White i Wade określają państwa rozwojowe mianem rynków sterowanych (ang. *governed market*), bądź kierowanych (ang. *guided market*)¹⁶. Według Wade’a w państwach rozwojowych jest mieszanka wolnego rynku, symulowanego wolnego rynku i sterowanego rynku¹⁷.

Socjalizm rynkowy traktowany jest jako dość dziwaczna forma socjalizmu. Gospodarka socjalistyczna jest bowiem z reguły definiowana jako ta, w której brak jest w dużym stopniu mechanizmów rynkowych w zakresie alokacji zasobów i dóbr, a środki produkcji są własnością publiczną państwa. Dla Kornai’a to właśnie publiczna własność środków produkcji była definiującą cechą socjalizmu¹⁸. Schumpeter określał ten ustrój jako:

„organizację społeczeństwa, w której środki produkcji są kontrolowane, a decyzje, jak i co produkować, oraz, co i komu zostanie przydzielone, są dokonywane przez władzę publiczną, a nie [na podstawie rynkowych decyzji – przyp. A.B.] przez prywatne przedsiębiorstwa”¹⁹.

Termin „gospodarka socjalistyczna” jest często zastępowany przez „gospodarkę centralnie planowaną”, bądź „nakazowo-rozdzielczą”. Niemniej jednak wyrażenie „centralne planowanie” nie wydaje się w pełni odzwierciedlać natury gospodarki socjalistycznej, choć funkcjonuje w powszechnym użyciu wśród ekonomistów. Centralne planowanie odegrało również niezwykle istotną rolę wśród niesocjalistycznych gospodarek rynkowych. Termin „gospodarka nakazowo-rozdzielcza” natomiast lepiej oddaje cechy socjalizmu, gdyż wskazuje na państwo, nie tylko jako głównego planistę, ale także jako głównego egzekutora

¹⁶ G. White, R. Wade, *Developmental...*, *op. cit.*

¹⁷ R. Wade, *Governing the Market...*, *op. cit.*, s. 297.

¹⁸ J. Kornai, *The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, NJ 1992.

¹⁹ J.A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row Publishers, New York, NY 1942, s. 415.

tych planów w środowisku instytucjonalnym, w którym aktywność ekonomiczna podlega nakazom i regulacjom państwa. Taka rola państwa jest możliwa w warunkach braku funkcjonowania mechanizmów rynkowych, w których prawie nie ma innych uczestników życia gospodarczego poza państwowymi. Pomimo tego, terminy „socjalizm” i „rynek” wydawałoby się przeciwstawne, są czasami łączone w wyrażenie „socjalizm rynkowy”. Debata na temat „możliwości prowadzenia kalkulacji ekonomicznej w gospodarce socjalistycznej”, rozpoczęta przez Barone’a i Pareto i kontynuowana przez Oskara Langego i Ludwika Von Mises’a, doprowadziła do konceptualizacji socjalizmu rynkowego, w którym, jak twierdzą jego obrońcy, racjonalny rachunek ekonomiczny, charakterystyczny dla systemu rynkowego, jest możliwy także w warunkach scentralizowanej socjalistycznej gospodarki bez rozległych swobód związanych z konsumpcją, migracją siły roboczej i rynkową alokacją zasobów²⁰.

„Kluczowa myśl [obrońców systemu – przyp. A.B.] była taka, że w socjalizmie rynkowym racjonalne planowanie mogłoby eliminować nadużycia monopolistów i irracjonalną [nad – przyp. A.B.] produkcję kapitalistyczną, a jednocześnie zapewniać indywidualną wolność poprzez umożliwienie swobodnego obrotu towarami konsumpcyjnymi”²¹.

Lange argumentował, że „łagodny” (ang. *benovolent*) planista może równoważyć rynki, podnosząc ceny w przypadku niedoborów i obniżając ceny w odpowiedzi na nadwyżki, tak jak to występuje w warunkach wolnego rynku za pomocą mechanizmów rynkowych. Jednocześnie, państwo socjalistyczne miało bardziej sprawiedliwie rozdzielać zasoby, bardziej efektywnie rozwiązywać problemy związane z uwarunkowaniami zewnętrznymi i powstrzymywać rozwój monopoli²². Koncepcja socjalizmu rynkowego została silnie skrytykowana przez Hayeka²³, który, podobnie jak Von Mises, nie widział możliwości racjonalnego rachunku ekonomicznego w socjalizmie²⁴, a później także przez De Soto²⁵ i przez Stiglitz, który upatrywał błędów koncepcji w tkwiącym w niej niedocenianiu kwestii motywacji, roli innowacji w gospodarce i trud-

²⁰ O. Lange, *O ekonomicznej teorii socjalizmu*, [w:] *Dzieła*, Vol. 2. *Socjalizm*, PWE, Warszawa 1973, s. 233. Więcej zob. J.H. De Soto, *Socialism, Economic Calculation and Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham 2010.

²¹ P.J. Boettke, *Hayek and Market Socialism: Science, Ideology, and Public Policy*. The 2004 Hayek Lecture at the London School of Economics, 19 października 2004, s. 8.

²² A. Shleifer, R.W. Vishny, *The Politics of Market Socialism*, „Journal of Economic Perspectives” 1994, nr 8, vol. 2, s. 166.

²³ N. Wapshott, *Keynes-Hayek: The Clash that Defined Modern Economics*, W.W. Norton & Company, Nowy Jork, Londyn 2011.

²⁴ P.J. Boettke, *Hayek and...*, *op. cit.*, s. 4.

²⁵ J.H. De Soto, *Socialism...*, *op. cit.*

ności w efektywnej alokacji kapitału²⁶. Shleifer i Vishny wskazują, że pomimo szerokiej krytyki, proces posocjalistycznej transformacji na nowo rozbudził debatę na temat zasadności socjalizmu rynkowego²⁷. Ponadto, globalny kryzys ekonomiczny (2008–2009) dał dodatkowy impuls, w szczególności europejskiej lewicy, aby rozwiązania instytucjonalne związane z socjalizmem rynkowym traktować jako możliwą opcję systemową²⁸.

Czy to oznacza, że koncepcja państwa rozwojowego może być skutecznie zaprowadzana w kraju o ustroju socjalistycznym? W przeciwieństwie do większości krajów Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW), w których to wprowadzenie modelu nakazowo-rozdziałczego, w przeważającej liczbie przypadków, było wynikiem przejścia rządów przez komunistów wspieranych przez okupacyjne siły Związku Sowieckiego, swoją międzynarodową legitymizację zawdzięczające porozumieniu w Jałcie, a prerogatywa rozwojowa nie była w regionie impulsem dla zmian ustrojowych, wprowadzanie socjalizmu w Chinach w latach 40. i 50. XX w. było postrzegane jako próba alternatywnych rozwiązań systemowych wobec niekompetencji rozwojowej reżimu Kuomintangu i Czang Kai-Szeka. Uważa się zatem, że kwestia przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego odegrała ważną rolę w kształtowaniu ram chińskiego socjalizmu²⁹. Najnowsze studia jednakże pokazują, że sprawy rozwojowe miały drugorzędne znaczenie dla procesu tworzenia totalitarnego państwa komunistycznego³⁰. Mao Zedong używał ideologii socjalistycznej instrumentalnie, dla budowania koalicji z silnym komunistycznym sąsiadem (ZSRS)³¹, oraz dla legitymizacji własnych roszczeń do władzy. Retoryka socjalistyczna musiała trafiać na podatny grunt, w kraju o powszechnej biedzie i oazach

²⁶ J.E. Stiglitz, *Market Socialism and Neoclassical Economics*, [w:] P.K. Bardham, J.E. Roemer (red.), *Market Socialism. The Current Debate*, Oxford University Press, Nowy Jork, NY 1993.

²⁷ A. Shleifer, R.W. Vishny, *The Politics...*, *op. cit.*, s. 165–176. Zob. też: J.E. Roemer, *Future for Socialism*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994.

²⁸ Nie jest bynajmniej zastanawiający fakt, że głosy te słychać wśród młodych europejskich socjalistów i lewicy zachodnioeuropejskiej, a zatem wśród tych, którzy nie mieli okazji żyć w państwie o gospodarce socjalistycznej.

²⁹ Ch. Lin, *The Transformation...*, *op. cit.*

³⁰ Zob. J. Chang, J. Halliday, *Mao: The Unknown Story*, Knopf, Londyn 2005; F. Dikötter, *The Tragedy of Liberation: A History of the Communist Revolution 1945–1957*, Bloomsbury Press, Londyn 2013.

³¹ Trzeba wspomnieć o tym, że Koumintang uważał się początkowo za partię antyimperialistyczną, a zatem także antykapalistyczną. Stalin wspierał działania Koumintangu w Chinach (jak i komunistów) i dopiero pod koniec wojny domowej zdecydował się udzielić jednostronnego wsparcia komunistom.

bogactwa, a zatem dużych rozpiętościach dochodowych, w którym elity polityczne pod przywództwem generalissimusa Czang Kai-szeka nie były zainteresowane redystrybucją zasobów i walką z ubóstwem. Niektóre teorie mówią także o tym, że Mao Zedong nigdy nie studiował klasyków komunizmu i niewiele o nich wiedział. Był za to znawcą chińskiej myśli politycznej.

Studia porównawcze dotyczące gospodarek Azji Wschodniej dobitnie pokazują, że osiągnięcia rozwojowe tych państw, które uważano za kapitalistyczne, okazały się zdecydowanie większe niż krajów socjalistycznych. Ponadto, jak podkreślał Johnson, w koncepcji państwa rozwojowego sektor prywatny, nieobecny w dużej mierze w gospodarkach socjalistycznych, odgrywał kluczową rolę w strategicznym partnerstwie pomiędzy państwem a biznesem. W konsekwencji, idee socjalistyczne mogły w dużej mierze dotyczyć rozwoju, ale jego dynamika w gospodarkach nakazowo-rozdzielczych rzadko dorównywała tempu w kapitalistycznych państwach rozwojowych, z powodu ograniczeń systemowych i innych. Dlatego też trudno jest mówić o istnieniu państwa rozwojowego w Chinach przed okresem reform, pomimo że niektóre działania władz i uwarunkowania systemowe mogły mieć na celu przyspieszenie rozwoju, a wyniki rozwojowe były lepsze niż w późnym okresie imperialnym Qing i erze republikańskiej. Historyczne państwa rozwojowe, pomimo że charakteryzowały się sterowanym i regulowanym rynkiem, a tym samym, wszechobecnymi procesami zniekształcającymi sygnały rynkowe, były w istocie krajami kapitalistycznymi.

2. INTERWENCJONIZM PAŃSTWOWY

Zakres i typ interwencji w kapitalizmie powinien być przedmiotem analizy związanej z koncepcją państwa rozwojowego. Co bowiem oznacza państwo o gospodarce liberalnej o niskim poziomie interwencjonizmu, a czym charakteryzuje się wysoki interwencjonizm i, jak się ten podział odnosi do państwa rozwojowego. Warto przypomnieć, że z perspektywy ekonomii politycznej gospodarka o wysokim poziomie interwencjonizmu państwowego charakteryzuje się Keyne'sowskim modelem ekonomicznym, w którym arbitralna i nierówna dystrybucja bogactwa i dochodów wynikająca z mechanizmów rynkowych jest korygowana przez rząd, w zakresie takim, że proces ów jest powszechnie postrzegany jako interwencjonistyczny. Stopień interwencjonizmu państwowego może być mierzony przez relatywną wielkość własności publicznej, konkretne regulacje ekonomiczne i poziom podatków. Jeśli chodzi o relację pomiędzy koncepcją państwa rozwojowego a interwencjonizmem państwowym, Loriaux uważa, że:

„państwo rozwojowe jest ucieleśnieniem ambicji, normatywnej bądź moralnej, aby wykorzystać interwencję państwa do kierowania inwestycjami tak, aby promować pewną solidarystyczną wizję gospodarki narodowej”³².

Ha-Joon Chang, jeden z najbardziej znanych ekspertów w dziedzinie koncepcji państwa rozwojowego, podkreśla, że:

„rozwój gospodarczy wymaga państwa, które może tworzyć i regulować relacje gospodarcze i polityczne, które może efektywnie wspierać industrializację – lub w skrócie, państwa rozwojowego”³³.

W konsekwencji, inkorporacja koncepcji państwa rozwojowego do ideologii państwowej oznacza, w ujęciu realnym, stworzenie pewnego rodzaju państwa interwencjonistycznego. Cumings wskazuje, że to państwo musi brać pod uwagę „założenie Lista” (ang. *Listian assumption*), iż jako kraj zapóźniony rozwojowo (ang. *late developer* albo *late comer*) – do jakich zaliczali się główni przedstawiciele państw rozwojowych – zamiast podążać ideologią leseferyzmu, musi stworzyć silny ośrodek władzy z protekcjonistycznymi barierami w gospodarce³⁴. Państwo rozwojowe jest bowiem silnym państwem interwencjonistycznym, co przejawia się zdolnością do kształtowania i wspierania trajektorii rozwojowej, w przeciwieństwie do miękkiego czy też słabego państwa Myrdala, które też jest państwem interwencjonistycznym³⁵. Niemniej jednak szeroko kontestowany, acz wpływowy raport Banku Światowego zatytułowany *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy* (*Wschodnioazjatycki cud gospodarczy: wzrost gospodarczy i polityka publiczna*) kwestionuje związek pomiędzy osiągnięciami historycznych państw rozwojowych a interwencjonizmem państwowym.

„Trudno jest zweryfikować, czy interwencje zwiększają tempo wzrostu (...) Wiemy, że znacząco je nie zakłócają”³⁶.

W raporcie przyznaje się, że państwa rozwojowe Azji Wschodniej charakteryzują się pewnym poziomem interwencjonizmu państwowego. Jednak ten inter-

³² M. Loriaux, *The French Developmental State as Myth and Moral Ambition*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999, s. 244.

³³ H.-J. Chang, *The Economic Theory of the Developmental State*, [w:] M. Woo-Cumings, *The Developmental...*, *op. cit.*, s. 183.

³⁴ B. Cumings, *The Origins and Development...*, *op. cit.*, s. 1–40.

³⁵ G. Myrdal, *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty Nations*, Pantheon, Nowy Jork 1968.

³⁶ World Bank, *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, World Bank, Washington, DC 1993.

wencjonizm ma być jakoby „łagodny” i „ostrożny”, a w wielu przypadkach, np. w południowokoreańskim przemyśle ciężkim i chemicznym, to wolny rynek ma odgrywać równie skuteczną, jeśli nie skuteczniejszą, rolę alokacyjną³⁷. Po lekturze raportu trudno nie zadać pytania, czy koncepcja państwa rozwojowego może zostać zatem wdrożona w gospodarce opartej na neoliberalnych pryncypiach ekonomicznych. W teorii wydaje się to mało prawdopodobne, gdyż osiągnięcie znaczących wyników rozwojowych w relatywnie krótkim czasie w środowisku, w którym władze mają bardzo ograniczone prerogatywy w kierowaniu inwestycji, regulacji ich intensywności i wpływaniu na instytucje, przedsiębiorstwa i społeczności tak, aby ich działania wpisywały się w pewną ogólną strategię rozwoju, a gdzie społeczeństwo nie jest wystarczająco bogate, aby finansować te działania, zawsze będzie bardzo trudne³⁸. Z założenia, społeczeństwa państw rozwojowych dopiero się bogacą, są zatem stosunkowo ubogie. Zgodnie z opinią Changa, neoliberalny model ekonomiczny zdaje się mieć wiele niedociągnięć, które utrudniają szybki rozwój w krajach rozwijających się. Pierwsze to to, że ów model nie uwzględnia potrzeby ograniczenia depolityzacji gospodarki narodowej w kontekście trajektorii rozwojowej. Tymczasem:

„upolitycznienie niektórych ekonomicznych decyzji może być nie tylko nieuniknione, ale również pożądane, ponieważ świat jest pełen aktywów o ograniczonej mobilności i właścicieli, którzy są zdeterminowani, aby zapobiec zmianom, które zagrażają ich pozycji”³⁹.

Chang podkreśla, że:

„najważniejszą lekcją z wczesnej ekonomii rozwoju jest to, że zmiany systemowe wymagają koordynacji”⁴⁰.

Efektywna koordynacja wymaga państwa, które dysponuje odpowiednimi narzędziami i nie jest jedynie obrońcą pewnych swobód.

Na podstawie powyższej analizy można zrozumieć, dlaczego raport Banku Światowego z 1993 r. traktowany jest przez wielu jako dokument opracowany na zamówienie polityczne wpływowych kręgów zainteresowanych liberalizacją gospodarczą za wszelką cenę, a nie jako rzetelna analiza ekonomiczna. Bank Światowy i Międzynarodowy Fundusz Walutowy (IMF) nieraz splamiły się doktrynerstwem i forsowaniem konkretnej ideologii, zamiast skupiać się na

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ A. Bolesta, *China as a Developmental State*, „Montenegrin Journal of Economics” 2007, nr 3, vol. 5, s. 105–111.

³⁹ H.-J. Chang, *The Economic...*, *op. cit.*, s. 191.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 192.

wspieraniu państw, których gospodarki potrzebowały zewnętrznego wsparcia na rzecz rozwoju⁴¹.

Dyskusja na temat cech ustroju gospodarczego w kontekście koncepcji państwa rozwojowego nie może się ograniczać do kwestii wewnętrznych, ale musi też uwzględniać uwarunkowania międzynarodowe. Tak zwana gospodarka światowa nie jest liberalna; dlatego też nie liberalizmowi zawdzięczamy osiągnięcia rozwojowe na świecie. Pomijając ważny argument Stiglitz'a dotyczący asymetrii informacji, jak i „nieśmiałość kapitału” (ang. *shyness of capital*) Hamiltona⁴², jako obiektywnych cech zmuszających do interwencji, należy pamiętać, że nadal istnieje wiele barier w interakcji ekonomicznej w ramach globalnej gospodarki, a także wpływowi jej uczestnicy, tacy jak rządy państw dużych gospodarek i międzynarodowe koncerny, mogą zniekształcać procesy rynkowe, na przykład, międzynarodowy poziom cen. Ponieważ siłą napędową gospodarek państw rozwojowych jest eksport, muszą one przestrzegać międzynarodowych zasad i wypracowywać własną pozycję w globalnej gospodarce. Nie można tego osiągnąć bez silnego państwa mającego instrumenty prawne, aby wpływać na kierunki rozwoju narodowej gospodarki. Międzynarodowe uwarunkowania ekonomiczne pozycjonują państwa ubogie, które chcą przyspieszyć dynamikę rozwojową, w szczególności niekorzystnej sytuacji, ponieważ zmuszane są one nie tylko do konkurencji z silniejszymi podmiotami na rynku światowym, ale także do przestrzegania zasad i reguł gry ekonomicznej, które zostały stworzone przez i dla państw wysoko rozwiniętych. Aby poruszać się w tym *de facto* wrogim środowisku, ubogi kraj nie tylko musi być „silny”, ale także mieć uprawnienia do efektywnej interwencji.

Jednak interwencjonizm nie może w żadnym razie być jedynym środkiem zaradczym dla słabej dynamiki rozwojowej. Evans słusznie podkreśla, że chociaż „państwo stanowi główne rozwiązanie dla problemu porządku”, oraz nawoływania do zlikwidowania państwa przez „żołnierzy wolnego rynku” końca XX w. spowodowały częściową utratę przez nie zdolności do sprawiedliwego dzielenia korzyści wzrostu gospodarczego, wyraźnie opowiadając się za pewnym typem interwencjonizmu, to w jego opinii, jałowe dyskusje na temat „ile” państwa muszą być zastąpione pytaniem, „w jaki sposób państwo

⁴¹ Literatura na temat negatywnej roli organizacji międzynarodowych w procesach rozwojowych, sterowanych przez wpływy grupy nacisku, lobby dużych firm międzynarodowych i rządy wpływowych państw, jest coraz szersza i nie ogranicza się już do publikacji Naomi Klein. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że staje się powoli głównym nurtem ekonomii politycznej zajmującej się międzynarodowymi uwarunkowaniami rozwoju.

⁴² Zob. M. Woo-Cumings, *Introduction...*, *op. cit.*, s. 5.

ma interweniować⁴³. Dyskusja ogniskująca się na kontraście pomiędzy państwem interwencjonistycznym a liberalnym, z założenia błędnie podchodzi do kwestii roli państwa. We współczesnym świecie brak państwa czy jego obecność nie jest alternatywą. Państwo jest obecne. Pytanie nie dotyczy tego, jak dużo ma go być, ale, w jakiej formie⁴⁴.

W jaki sposób zatem interwencjonizm państwa rozwojowego różni się od zwykłego, klasycznego interwencjonizmu obecnego, na przykład, w kontynentalnej Europie Zachodniej? Generalnie, rolą interwencjonizmu w państwie rozwojowym jest sterowanie trajektorią rozwojową poprzez mieszankę regulacji, polityki państwa i innych bodźców. Główny cel interwencji jest zatem odmienny od klasycznego, gdyż jest realizacją pierwotnego celu państwa rozwojowego, a mianowicie przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego w perspektywie długoterminowej i w efekcie nadrobienia zaległości rozwojowych wobec państw wysoko rozwiniętych. Natomiast w państwie charakteryzującym się klasycznym interwencjonizmem, jak w Europie Zachodniej, interwencja ma zwiększać spójność społeczną i eliminować nierówności. Dynamika rozwojowa postrzegana jest jako kwestia ważna lecz drugorzędna. W rezultacie interwencjonistyczne państwo rozwojowe nie musi być państwem spójnym społecznie. Przeciwnie, wczesny etap wdrażania koncepcji w Japonii i Korei Południowej wiązał się z próbami ograniczania wzrostu płac klasy robotniczej, a zatem presją na zwiększanie nierówności dochodowych. Opinie, jakoby zarówno Japonia, jak i Korea Południowa były historycznie krajami o relatywnie niewielkich nierównościach, a fakt ten miałby wynikać z uwarunkowań kulturowych, w szczególności, konfucjanizmu, nie mają poparcia w danych.

Po drugie, kraje o rozbudowanym interwencjonizmie państwowym charakteryzują się z reguły także rozbudowanym aparatem biurokratycznym. Nie jest to jednak państwowa administracja gospodarcza, czyli obecna w państwach rozwojowych struktura, bądź agencja rządowa odpowiedzialna za „kierowanie” gospodarką poprzez ustalanie celów rozwojowych i monitorowanie ich wdrażania i postępu. Według Evansa, biurokracja gospodarcza państw rozwojowych powstaje w wyniku „renowacji” biurokracji klasycznej, a proces ten jest możliwy dzięki determinacji władz w wykorzystywaniu środków politycznych i gospodarczych na cele tworzenia nowego, wydajniejszego aparatu państwowego; zaangażowaniu w modernizację tych sektorów biurokracji, które są ważne z punktu widzenia polityki gospodarczej; i zdolnościom państwa w stawianiu czoła wyzwaniu związanemu z budowaniem porozumienia na linii rząd

⁴³ P. Evans, *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995, s. 3, 4, 10.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 10.

– prywatny biznes⁴⁵. Ekonomiczna biurokracja jest zlokalizowana w rządowej agencji pilotującej (ang. *pilot agency*), która w dużej mierze odpowiada za rozwój, lub, jak określa to Weiss, cele transformacyjne⁴⁶. W przypadku Japonii taką rolę odgrywało Ministerstwo Handlu Międzynarodowego i Przemysłu (MITI), w Singapurze – Rada Rozwoju Gospodarczego, na Tajwanie – Rada ds. Planowania Gospodarczego i Rozwoju, a w Korei Południowej Rada Planowania Gospodarczego (EPB). Zdaniem Waldnera, agencja pilotująca jest niezbędna ze względu na charakterystyczny sposób restrukturyzacji przemysłu w państwie rozwojowym, poprzez dyslokację sygnałów rynkowych za pomocą takich mechanizmów, jak subsydia, uspołecznienie ryzyka czy centralne administrowanie cenami⁴⁷. Mechanizmy te są niczym innym jak instrumentami interwencji państwa rozwojowego.

Różnice kompetencyjne pomiędzy agencjami pilotującymi zdają się odzwierciedlać ogólną rolę państwa w systemie japońskim i koreańskim, a zatem w głównych przykładach historycznych państw rozwojowych. Japońskie MITI odgrywało wiodącą rolę we wspieraniu działań eksportowych i selekcji branż przemysłu zorientowanych na eksport. Koreańska EPB miała większą kontrolę nad pewnymi aspektami rozwojowymi, jeśli chodzi o formułowanie ogólnej strategii i jej wdrażanie. Chociaż MITI odgrywała pewną rolę w innych działaniach sektorowych, w ramach japońskiej gospodarki narodowej, jak inwestycje, kontrola zanieczyszczeń i sektor energetyczny, prace ministerstwa koncentrowałyby się głównie na strategii rozwoju przemysłowego. Chociaż koordynowała ogólną politykę dotyczącą handlu międzynarodowego, strategia eksportowa była domeną Ministerstwa Finansów i Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Ponadto, to japońska Agencja Planowania Gospodarczego była najważniejszą organizacją odpowiedzialną za planowanie trajektorii rozwojowej. Johnson dokładnie opisał rolę MITI w porównaniu z innymi instytucjami państwowymi, w swojej analizie tzw. rad celowych (ang. *deliberate councils*) – ciał doradczych składających się z niezależnych ekspertów, którzy doradzali władzom japońskim przy podejmowaniu decyzji sektorowych w gospodarce. Spośród 246 rad celowych z MITI współpracowało tylko 36. Najważniejszą radą związaną z MITI była Rada ds. Struktury Przemysłowej; Rada Gospodarcza była przydzielona Agencji Planowania Gospodarczego⁴⁸. Jeśli

⁴⁵ P. Evans, *Transferable Lessons? Re-Examining the Institutional Prerequisites of East Asian Economic Policies*, „Journal of Development Studies” 1998, nr 34, vol. 6, s. 66–86.

⁴⁶ L. Weiss, *Developmental States in Transition: Adapting, Dismantling, Innovating, not ‘Normalizing’*, „The Pacific Review” 2000, nr 13, vol. 1, s. 21–55.

⁴⁷ D. Waldner, *State Building and Late Development*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.

⁴⁸ Ch.A. Johnson, *The Developmental...*, *op. cit.*

uznamy, że głównym mechanizmem modernizacji w państwie rozwojowym było uprzemysłowienie, wówczas MITI musi być postrzegana jako kluczowa instytucja w japońskiej administracji. Koreańska EPB natomiast odgrywała ważną rolę w procesie formułowania całej strategii rozwojowej, mechanizm jej funkcjonowania był także bardziej inwazyjny. „Od momentu jej powołania, EPB uzyskała znaczną kontrolę nad ministerstwami za pośrednictwem alokacji budżetu”⁴⁹, ponieważ kontrolowała ilość środków finansowych jakie mogły uzyskać ministerstwa. Amsden wskazuje, że koreańska agencja w dużym stopniu określiła także projekty mikroekonomiczne⁵⁰. Szefowie EPB mieli zapewnioną pozycję równą pozycji wicepremiera. Co więcej, EPB utrzymywała oficjalnych przedstawicieli w kluczowych departamentach ministerstw, którzy monitorowali ich prace.

Po trzecie, trzeba zaznaczyć, że ważna kwestia różniąca interwencjonizm państw rozwojowych od interwencjonizmu klasycznego dotyczy zakresu interwencji. Uważa się, że interwencja państwa rozwojowego jest bardziej ograniczona. Sakoh przekonuje, że w Japonii interwencja państwa była w rzeczywistości dość ograniczona, czego dowodem są analizy procesu formowania kapitału oraz źródeł finansowania⁵¹. Interwencjonizm w przypadku państwa rozwojowego nie ma polegać na ścisłym regulowaniu procesów ekonomicznych, lecz raczej na „przewodniej roli” rządu we wspomaganiu trajektorii rozwojowej. Ta trajektoria może zostać osiągnięta tylko wtedy, gdy biznes będzie mógł działać w środowisku rynkowym.

Ponadto, esencją interwencji w państwie rozwojowym, w przeciwieństwie do klasycznego interwencjonizmu, jest sojusz państwa i biznesu (ang. *state-business alliance*), a państwo interweniuje w sposób mniej wyrafinowany, a zatem bardziej bezpośredni (Korea Południowa) lub bardziej wyrafinowany, a zatem mniej bezpośredni (Japonia), poprzez tworzenie bodźców do realizacji pewnych projektów związanych z ogólną trajektorią rozwojową.

Warto także zauważyć, iż interwencjonizm państwowy we wschodnioazjatyckim modelu rozwoju był ściśle związany z gospodarczym nacjonalizmem, jako wiodąca ideologia państwa. Meredith Woo-Cumings, Adrian Leftwich, Chalmers Johnson i inni eksperci są przekonani, że, jak twierdzi Johnson, „sama idea państwa rozwojowego może być wdrażana jedynie w państwie narodowym”⁵². To przekonanie nie wydaje się wynikać wyłącznie z faktu, że

⁴⁹ T.-J. Cheng, S. Haggard, D. Kang, *Institutions and Growth in Korea and Taiwan: The Bureaucracy*, „Journal of Development Studies” 1998, nr 34, vol. 6, s. 102.

⁵⁰ A.H. Amsden, *Asia's Next...*, *op. cit.*, s. 82.

⁵¹ K. Sakoh, *Japanese Economic Success: Industrial Policy or Free Market?*, „CATO Journal” 1984, nr 4, vol. 2, s. 523.

⁵² Ch.A. Johnson, *The Developmental...*, *op. cit.*, s. 24.

społeczeństwa wschodnioazjatyckie wydają się bardziej homogeniczne i mniej zróżnicowane kulturowo niż niektóre państwa zachodnie, ale raczej z pewnych specyficznych warunków, które muszą być spełnione, aby państwo rozwojowe mogło funkcjonować. Państwo rozwojowe wymaga bowiem wysokiego poziomu społecznej mobilizacji, dla stworzenia paktu rozwojowego pomiędzy elitą rządzącą, elitą biznesu i społeczeństwem, a za możliwe spoiwo tego układu często uważa się właśnie nacjonalizm gospodarczy.

Nacjonalizm gospodarczy nie jest zjawiskiem nowym. Za jego twórcę uważany jest Friedrich List. Jako zaciekle krytyk Adama Smitha, argumentował za potrzebą szerokiej roli państwa w kształtowaniu międzynarodowych stosunków gospodarczych i kierowaniu narodową trajektorią rozwojową⁵³. Levi-Faur uważa, że:

„narodową myśl ekonomiczną (...) najlepiej charakteryzują trzy następujące twierdzenia: obywatele kraju w znacznej mierze dzielą (lub powinni dzielić) wspólny los gospodarczy; państwo odgrywa kluczową, pozytywną rolę w sterowaniu gospodarki narodowej ku lepszym wynikom; imperatywy narodowe powinny kierować polityką gospodarczą państwa”⁵⁴.

Ponadto, stwierdza on, że:

„społeczeństwa mają (...) znaczenie w kształtowaniu polityki gospodarczej [i – przyp. A.B.], że imperatywy narodowe powinny kierować biegiem polityki gospodarczej państwa nie tylko w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa, ale także w odniesieniu do budowania dobrobytu obywateli”⁵⁵.

Cohen wyróżnia „łagodną” i „złośliwą” formę nacjonalizmu gospodarczego. W drugim przypadku rząd „bezlitośnie dąży do realizacji celów narodowych”, podczas gdy w pierwszym:

„jest gotowy, tam gdzie to konieczne, na kompromis w zakresie priorytetów polityki państwa, aby uwzględnić interesy innych”⁵⁶.

Używając argumentów Lista, Reich i Levi-Faur bronią łagodnej formy nacjonalizmu gospodarczego, jako kluczowej ideologii rozwojowej⁵⁷.

⁵³ F. List, *The National System of Political Economy*, 1909 [1841].

⁵⁴ D. Levi-Faur, *Economic Nationalism: From Friedrich List to Robert Reich*, „Review of International Studies” 1997, nr 23, s. 360.

⁵⁵ *Ibidem*, s. 370.

⁵⁶ B.J. Cohen, *Crossing Frontiers: Explorations in International Political Economy*, Boulder, CO, 1991.

⁵⁷ R. Reich, *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism*, Hemel Hempstead: Simon and Schuster, 1991; D. Levi-Faur, *op cit*.

Akamatsu uznał gospodarczy nacjonalizm za nieodzowny element wschodzących kapitalistycznych gospodarek wschodnioazjatyckich. Uważał on, że tym, co zrodziło gospodarczy nacjonalizm w regionie, był „konflikt pomiędzy importem a rodzimą produkcją”⁵⁸ i stopniowa homogenizacja dóbr importowanych i wytwarzanych miejscowo. W rezultacie, rządy zaczęły podnosić taryfy lub bezpośrednio ograniczać import. Widział też gospodarczy nacjonalizm w krajach słabiej rozwiniętych, jako efekt specyfiki międzynarodowego środowiska gospodarczego ukształtowanego przez kolonializm. Uważał go za mechanizm obronny właśnie w konflikcie krajów rozwijających się z krajami rozwiniętymi w procesie homogenizacji produkcji dóbr konsumpcyjnych w obu grupach państw. Proces ten był szczególnie widoczny w Azji Wschodniej, w której:

„raczej niż [będąc – przyp. A.B.] spójnym i systematycznym zbiorem teorii ekonomicznych i politycznych, nacjonalizm gospodarczy [wyrażał się jako zbiór instrumentów – przyp. A.B.] polityki publicznej i [działań – przyp. A.B.] administracji w takich obszarach, jak handel międzynarodowy, inwestycje zagraniczne i finanse, które [to instrumenty i działania – przyp. A.B.] postrzegano jako nacjonalistyczne”⁵⁹.

PODSUMOWANIE

Wschodnioazjatycki model rozwoju odpowiedzialny jest za spektakularne osiągnięcia rozwojowe niektórych państw kontynentu, który jest obecnie siłą napędową światowej gospodarki. W okresie ostatecznej dyskredytacji neoliberalizmu gospodarczego, jako środka zaradczego na niski poziom rozwoju, historyczne i obecne sukcesy gospodarek Azji Wschodniej powodują, że inne państwa coraz częściej postrzegają tenże model jako interesującą alternatywę.

Abstrahując od zasadności jego wdrażania w warunkach globalizacji, warto zwrócić uwagę, że opiera się on na koncepcji państwa rozwojowego, która charakteryzuje się specyficznymi cechami systemowymi i instytucjonalnymi, omówionymi powyżej.

Państwo rozwojowe jest państwem kapitalistycznym, gdyż sektor prywatny, kierujący się w swoich działaniach sygnałami rynkowymi, odgrywa kluczową rolę w realizacji strategii rozwojowej. Jednak państwo pozostaje głównym planistą, który jest odpowiedzialny za trajektorię rozwojową. Centralne planowanie jest instytucjonalnym elementem procesów gospodarczych, których uczestnicy muszą brać pod uwagę zarówno mechanizmy rynkowe, jak i ich zniekształcanie przez

⁵⁸ K. Akamatsu, *A Historical...*, *op. cit.*

⁵⁹ K. Cai, *The Politics of Economic Regionalism Explaining Regional Economic Integration in East Asia*, Palgrave MacMillan, Basingstoke 2010, s. 11.

państwo, które w ten sposób steruje rozwojem społeczno-gospodarczym. Państwo rozwojowe jest zatem państwem interwencjonistycznym, które usytuowane jest w centrum procesów ekonomicznych i rozwojowych. W przeciwieństwie jednakże do interwencjonizmu klasycznego, spójność społeczna i redukcja rozpiętości dochodowych nie jest priorytetem.

Mimo że niektórzy wskazują, iż reżim socjalistyczny mógłby odgrywać rolę państwa rozwojowego, analiza porównawcza gospodarek Azji Wschodniej dobitnie pokazuje, że ustrojowi nakazowo-rozdzielczemu brakowało cech instytucjonalnych, aby w długim okresie osiągnąć dynamikę rozwojową charakteryzującą gospodarki kapitalistyczne w regionie⁶⁰. Obecne przykłady państw rozwojowych wywodzące się z reżimów komunistycznych – jak Chiny, czy Wietnam – są rezultatem posocjalistycznej transformacji⁶¹.

BIBLIOGRAFIA

- Acemoglu D., Robinson J.A., *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Crown Business, Nowy Jork 2012.
- Akamatsu K., *A Historical Pattern of Economic Growth in Developing Countries*, „Journal of Developing Economies” 1962, nr 1, vol. 1.
- Amsden A.H., *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialisation*, Oxford University Press, Oksford 1989.
- Arrighi G., *Adam Smith in Beijing. Lineages of the Twenty-First Century*, Verso, Nowy Jork 2007.
- Boettke P.J., *Hayek and Market Socialism: Science, Ideology, and Public Policy*, The 2004 Hayek Lecture at the London School of Economics, 19 października 2004.
- Bolesta A., *China as a Developmental State*, „Montenegrin Journal of Economics” 2007, nr 3, vol. 5.
- Bolesta A., *China and Post-Socialist Development*, Policy Press, Bristol 2015.
- Bolesta A. (red.), *Post-Communist Development: Europe's Experiences, Asia's Challenges*, Collegium Civitas, Warszawa 2017.
- Braudel F., *Afterthoughts on Material Civilization and Capitalism*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD 1977.

⁶⁰ M. Maddison, *Contours of the World Economy 1-2030 AD: Essays in Macro-Economic History*, Oxford University Press, Oksford 2007.

⁶¹ A. Bolesta (red.), *Post-Communist Development: Europe's Experiences, Asia's Challenges*, Collegium Civitas, Warszawa 2017.

- Cai K., *The Politics of Economic Regionalism Explaining Regional Economic Integration in East Asia*, Palgrave MacMillan, Basingstoke 2010.
- Chang H.-J., *The Economic Theory of the Developmental State*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.
- Chang J., Halliday J., *Mao: The Unknown Story*, Knopf, Londyn 2005.
- Cheng T.-J., Haggard S., Kang D., *Institutions and Growth in Korea and Taiwan: The Bureaucracy*, „Journal of Development Studies” 1998, nr 34, vol. 6.
- Cohen B.J., *Crossing Frontiers: Explorations in International Political Economy*, Boulder, CO 1991.
- Cumings B., *The Origins and Development of the Northeast Asian Political Economy. Industrial Sectors, Product Cycles and Political Consequences*, „International Organization” 1984, nr 38, vol. 1.
- De Soto J.H., *Socialism, Economic Calculation and Entrepreneurship*, Edward Elgar, Cheltenham 2010.
- Dikötter F., *Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958–62*, Bloomsbury Publishing, Londyn 2010.
- Dikötter F., *The Tragedy of Liberation: A History of the Communist Revolution 1945–1957*, Bloomsbury Press, Londyn 2013.
- Drèze J., Sen A., *An Uncertain Glory: The Contradictions of Modern India*, Allen Lane, Londyn 2013.
- Evans P., *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton University Press, Princeton, NJ 1995.
- Evans P., *Transferable Lessons? Re-Examining the Institutional Prerequisites of East Asian Economic Policies*, „Journal of Development Studies” 1998, nr 34, vol. 6.
- Guo S., *The Ownership Reform in China: What Direction and How Far?*, „Journal of Contemporary China” 2003, nr 12, vol. 36.
- Johnson Ch.A., *MITI and the Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy, 1925–1975*, Stanford University Press, Stanford 1982.
- Johnson Ch.A., *The Developmental State: Odyssey of a Concept*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.
- Kornai J., *The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, NJ 1992.
- Lange O., *O ekonomicznej teorii socjalizmu*, [w:] *Dziela*, Vol. 2. *Socjalizm*, PWE, Warszawa 1973.

- Levi-Faur D., *Economic Nationalism: From Friedrich List to Robert Reich*, „Review of International Studies” 1997, nr 23.
- Lin Ch., *The Transformation of Chinese Socialism*, Duke University Press, Durham, NC 2006.
- List F., *The National System of Political Economy*, 1909 [1841] The Online Library of Liberty, Liberty Fund. Available from: http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=315&Itemid=27
- Loriaux M., *The French Developmental State as Myth and Moral Ambition*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.
- Maddison M., *Contours of the World Economy 1-2030 AD: Essays in Macro-Economic History*, Oxford University Press, Oksford 2007.
- Myrdal G., *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty Nations*, Pantheon, Nowy Jork 1968.
- Reich R., *The Work of Nations: Preparing Ourselves for 21st Century Capitalism*, Simon and Schuster, Hemel Hempstead 1991.
- Roemer J.E., *Future for Socialism*, Harvard University Press, Cambridge, MA 1994.
- Sachs J., *The End of Poverty: How We Can Make It Happen in our Lifetime*, Penguin Books, Londyn 2005.
- Sakoh K., *Japanese Economic Success: Industrial Policy or Free Market?*, „CATO Journal” 1984, nr 4, vol. 2.
- Schumpeter J.A., *Capitalism, Socialism and Democracy*, Harper & Row Publishers, Nowy Jork 1942.
- Shleifer A., Vishny R.W., *The Politics of Market Socialism*, „Journal of Economic Perspectives” 1994, nr 8, vol. 2.
- Stiglitz J.E., *Market Socialism and Neoclassical Economics*, [w:] P.K. Bardham, J.E. Roemer (red.), *Market Socialism. The Current Debate*, Oxford University Press, Nowy Jork, NY 1993.
- Wade R., *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialisation*, 2nd Edition, Princeton University Press, Princeton, NJ 2003.
- Waldner D., *State Building and Late Development*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.
- Wapshott N., *Keynes-Hayek: The Clash that Defined Modern Economics*, W.W. Norton & Company, Nowy Jork, Londyn 2011.
- Weiss L., *Developmental States in Transition: Adapting, Dismantling, Innovating, not ‘Normalizing’*, „The Pacific Review” 2000, nr 13, vol. 1.

White G., Wade R., *Developmental States and Markets in East Asia: An Introduction*, [w:] G. White (red.), *Developmental States in East Asia*, Macmillan Press, Nowy Jork, NY 1988.

Woo-Cumings M. *Introduction: Chalmers Johnson and the Politics of Nationalism and Development*, [w:] M. Woo-Cumings (red.), *The Developmental State*, Cornell University Press, Ithaca, NY 1999.

World Bank, *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, World Bank, Waszyngton, DC 1993.

KAPITALIZM, SOCJALIZM I PAŃSTWOWY INTERWENCJONIZM: SYSTEMOWE KONTROWERSJE WSCHODNIOAZJATYCKIEGO MODELU ROZWOJU

Streszczenie

Wschodnioazjatycki model rozwoju, w wyniku wdrażania którego niektóre gospodarki azjatyckie osiągnęły spektakularne wyniki rozwojowe, opiera się na koncepcji państwa rozwojowego. Państwo rozwojowe charakteryzuje się specyficznymi rozwiązaniami systemowymi i instytucjonalnymi. W zasadzie, funkcjonuje ono w warunkach ustroju kapitalistycznego (socjalizm nie jest w stanie w długim okresie wygenerować odpowiedniej dynamiki wzrostu), władze stosują jednak mechanizmy centralnego planowania, aby realizować własną strategię rozwojową. Państwowy interwencjonizm odgrywa tu zatem ważną rolę rozwojową, choć nie ma na celu zapewniania spójności społecznej.

Słowa kluczowe: Azja Wschodnia, rozwój, kapitalizm, socjalizm, interwencjonizm

CAPITALISM, SOCIALISM AND STATE INTERVENTIONISM: SYSTEM-RELATED CONTROVERSIES OVER EAST ASIAN MODEL OF DEVELOPMENT

Summary

The East Asian development model, as a result of which some Asian economies have achieved spectacular developmental results, is based on the concept of a developmental state. The developmental state is characterized by specific systemic and institutional arrangements. In principle, it functions in the conditions of

the capitalist system (socialism is not able to generate adequate growth dynamics in the long term); nevertheless, the authorities apply central planning mechanisms to implement their development strategy. Thus, state interventionism plays an important developmental role, although it is not intended to ensure social cohesion.

Key words: East Asia, development, capitalism, socialism, interventionism

КАПИТАЛИЗМ, СОЦИАЛИЗМ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИНТЕРВЕНЦИОНИЗМ: ИСТЕМНЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ ВОСТОЧНОАЗИАТСКОЙ МОДЕЛИ РАЗВИТИЯ

Резюме

Восточноазиатская модель развития, в результате использования которой экономические системы некоторых азиатских государств в своем развитии достигли впечатляющих результатов, основывается на теории развивающихся стран. Для развивающегося государства характерны специфические системные и институциональные решения. Как правило, оно функционирует в условиях капиталистической системы (социализм в конечном счете не способен создать адекватную динамику роста), тем не менее власти применяются центральные механизмы планирования для реализации собственной стратегии развития. Таким образом, государственный интервенционизм выполняет важную развивающую роль, хотя его целью не является обеспечение социальной сплоченности.

Ключевые слова: Восточная Азия, развитие, капитализм, социализм, интервенционизм

Cytuj jako:

Bolesta A., *Kapitalizm, socjalizm i państwowy interwencjonizm: systemowe kontrowersje wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2018 nr 2(61), s. 72–94. DOI: 10.26399/meip.2(61).2018.18/a.bolesta

Cite as:

Bolesta, A. (2018) ‘Kapitalizm, socjalizm i państwowy interwencjonizm: systemowe kontrowersje wschodnioazjatyckiego modelu rozwoju’ [‘Capitalism, socialism and state interventionism: system-related controversies over East Asian model of development’]. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna* 2(61), 72–94. DOI:10.26399/meip.2(61).2018.18/a.bolesta